

Školní zralost

PhDr. Šárka Kratinová

Školní zralost je souborný název pro připravenost různých duševních funkcí a dovedností, umožňující dítěti s úspěchem si osvojovat školní vědomosti a dovednosti v 1. třídě - především čtení (nutné zralé zrakové rozlišování), psaní (sluchové rozlišování, grafomotorika) a počítání.

Škola je začátek období plnění dlouhodobého vývojového úkolu. Dítě má právo být ve škole úspěšné. Připravenost pro školní práci se týká psychosomatického stavu jako výsledku předchozí etapy vývoje dítěte. Je vymezena přiměřenou výkonností, přizpůsobivostí a subjektivním pocitem radosti dítěte z toho, že jde do školy.

Používaným pojmem "školní zralost" se zdůrazňuje aspekt biologický, vnitřní, vycházející z dispoziční složky organismu či procesu zrání. Pojmem "školní připravenost" upozorňujeme na charakteristiky mající především vztah k vnějším, společenským činitelům, procesu učení. Při stanovování požadavků spojených s nástupem do školy mají některé z nich více charakter "zralosti" (např. koncentrace pozornosti), jiné "připravenosti" (např. rozvoj slovní zásoby), v řadě z nich však dochází k interakci obou faktorů (např. rozvoj poznávacích procesů).

Pojem školní zralosti bez rozlišení, který z činitelů se na dosažené vývojové úrovni podílí, zahrnuje celou řadu vzájemně se ovlivňujících oblastí.

1. Fyzická zralost

Zde má vliv jednak celková tělesná vyspělost dítěte, jeho zdravotní stav. Před dovršením předškolního věku dochází k rychlému růstu, ke změně proporcionality postavy. Děti menšího vzrůstu či se slabou konstitucí mohou ve škole trpět zvýšenou únavou, ale i pocity nedostačivosti vůči větším a silnějším spolužákům. Zvýšená nemocnost pro dítě znamená velký počet zameškaných hodin, a tím i zvýšené nároky na dohánění učiva. Odklad školní docházky umožní rozvoj tělesné vyspělosti, dozrávání imunitního systému a tím i snížení nemocnosti dítěte.

2. Psychická zralost

Tímto pojmem označujeme celou řadu aspektů. V první řadě je to dosažená úroveň v oblasti poznávacích procesů. Dochází k přechodu od globálního k diferencovanému vnímání v oblasti sluchové a zrakové, k rozvoji analyticko-syntetické činnosti. Nutná je určitá kapacita paměti, zejména schopnost záměrného zapamatování. V myšlení by se mělo dítě odpoutat od egocentrismu a prezentismu. Chápání světa by mělo být již více realistické, fantazijní pohled by měl být postupně snižován. Dochází k přechodu od názorného myšlení k myšlení logickému. Důležitá je i dosažená úroveň v rozvoji řeči (bohatá slovní zásoba, eliminace poruch výslovnosti, gramaticky správná řeč).

Podkladem pro rozvoj dovednosti psaní je vyspělá grafomotorika. Nezbytný je správný a fixovaný úchop tužky, kresba by měla být bohatá na detaily, propracovaná, vyspělá. Dítě by mělo být schopno napodobit geometrické tvary, správně zobrazovat figurální kresbu. Velmi důležitou otázkou je úroveň pracovní zralosti. Zájem o hru sice ještě přetrvává, ale současně by se mělo dítě zajímat o činnosti podobající se školním úkolům (např. úkoly v dětských časopisech). Mělo by umět záměrně se soustředit po určitou dobu, pracovat v řízené činnosti, mělo by být samostatné a aktivní, stačit v pracovním tempu ostatním dětem.

3. Sociální a emocionální zralost

Dítě nastupující do školy by se mělo umět odloučit na určitou dobu od rodiny. Mělo by být připraveno vzít na sebe roli školáka, diferencovaně reagovat na učitele a spolužáky. Musí být schopno podřídit se frontální formě práce ve skupině, plnit požadavky skupiny a kooperovat ve skupině. Emočně by mělo být dítě stálejší než v předchozí době, kdy bylo charakteristické časté kolísání či střídání nálad, mělo by být schopno potlačit svou afektivitu. Mělo by umět regulovat svá přání, potřeby i chování.

Na počátku tohoto období je tedy většina dětí připravena opustit na krátkou chvíli bezpečí rodiny a zahájit navazování vztahů mimo rodinu. Při završení předškolního období by školsky "zralé" dítě mělo být připraveno vzít na sebe roli školáka a vstoupit do světa povinností.

ZNAKY ŠKOLNÍ ZRALOSTI:

Věk:

K 31.8. má mít dítě 6 let. Dítě průměrně vyžívá až v 6,5 letech! Chlapci se vyvíjejí poněkud později - hlavně motorika ruky (projeví se v psaní) a soustředění. Ve většině případů platí, že pro dívky narozené v červenci a srpnu a chlapce od března výše je lépe volit odklad školní docházky.

Zralost smyslového vnímání:

- Zrakové rozlišování:
  - zrakem rozlišit tvary od sebe
  - znát trochu abecedu
  - rozpoznat alespoň některá písmenka a číslice
  - děti by už v září, říjnu neměly kvůli nácviku psaní a čtení zaměňovat písmena tvarově podobná (m-n), symetrická podle svislé (b-d) nebo vodorovné osy (p-b, j-l).
- Sluchové rozlišování:
  - poznat první písmeno ve slově
  - syntéza a analýza slov (rozklad na hlásky: p-e-s = pes, a naopak složení slova z hlásek)

Zralost grafomotoriky a vizuomotorické koordinace:

- správné držení tužky, pozor hlavně u leváků
- podepsat se aspoň křestním jménem a tiskacím písmem
- zabránit křečovitému (silný tlak) nebo nesprávnému držení tužky (hl. chlapci, kde pomaleji dozrívá motorika). Procvičování nejlépe kreslením všemi možnými materiály (voskovky, tužky, křídly aj.), event. cvičení podle různých sešitů ("Těšíme se do školy" aj.).

Řeč:

Ideálně dítě dokáže vyslovit všechny hlásky do nástupu do ZŠ, protože chodit v 1. třídě na logopedii a ještě zvládat školu je hodně nároků naráz. Toleruje se nesprávná výslovnost R,Ř, ale pokud dítě patlá více, uvažovat o OŠD.

Řečová vada bývá často doprovázena potížemi v čtení a psaní, což se může jevit jako dyslexie - primárně je ale třeba upravit logopedicky vadu řeči.

Rozumové schopnosti:

- orientace v čase (včera-dnes-zítřa, ráno-poledne-večer, řadit události chronologicky podle děje, vánoce v prosinci apod.), nemusí znát hodiny, měsíce a dny, ale roční období ano
- třídění věcí podle velikosti, délky, množství, druhu (větší -menší, stůl-židle-postel x jablko)
- materiál, z čeho věci vyrobeny (auto, dům, kniha, chléb, šaty)
- pravolevá orientace
- logické úvahy o pojmech (co mají podobného stůl a židle, košile a svetr aj.)
- znát barvy, i doplňkové (oranž, hněd, růžová, fialová)
- početní představy - jak vědomosti (kolik nohou má pes, kolik dnů v týdnu) tak dovednosti:
  - počítat do 10 a zpět
  - sčítat a odčítat do 5 (tj. přidávat a ubírat z množství věcí), učit se to přes konkrétní příklady, může počítat v duchu i na prstech
  - znát vztah symbol - jméno - počet aspoň u některých číslic
  - znát číslice do 10 (není zcela nutné).

Jsou-li rozumové schopnosti výrazně nižší, spíše uvažovat o speciálním školství než odkladu.

Paměť:

- zapamatovat si větu 7-8 slov a doslova ji zopakovat
- umět básničku, písničku

Chování:

- **Soustředěnost:** schopnost soustředit se, zaměřit pozornost. I chytré dítě může být nesoustředěné a mít pak ve škole potíže. Vydrží dítě u Večerníčku nebo když mu je čtena pohádka bez odbíhání, lezení po židli, dokončí úkol, který si i samy daly - obrázek, stavebnici, hrad z písku?
- **Citová zralost:** emoční stabilita - např. že dítě nebude reagovat na nezdár či nespravedlnost impulzivním výbuchem nebo pláčem. Závislost na matce přiměřená, dokáže se odloučit bez potíží. Nestýská se, nemyslí na domov ve škole, těší se do školy. Děti zvyklé na MŠ to většinou umí.
- **Sociální zralost:** schopnost velkou část dne trávit ve skupině vrstevníků mimo domov, přijmout místo rodičů jako autoritu učitele, osvojení hygienických návyků. Např. vykat dospělým, pozdravit, poprosit, poděkovat, obléknout se, postarat o věci, obout boty a zavázat tkaničky na kličku, jít samo na WC, zvládnout školní jídelnu. I chytré děti mívají stres ze školy ne kvůli vyučování, ale kvůli strachu z těchto sociálních situací.
- **Pracovní zralost:** dokázat vydržet u úkolu a dokončit ho, i když nebaví. Souvisí s motivací. Měl by si večer připravit věci, sbalit tašku, ráno jít do školy, sedět celé vyučování, psát úkoly, mít pořádek v tašce a věcech, nezapomínat věci. Rodiče mají ještě v 1. třídě kontrolovat tašku.

Motivace:

Jestliže se dítě o nic nezajímá, je spíše nezralé, ale také starší sourozenci nebo dospělí mohli dítěti školu odradit nějakou devalvující poznámkou. Některé děti jsou přirozeně temperamentnější než jiné, ale škola už to netoleruje, nutná určitá sebekontrola dítěte.

Laterální:

Jedna ruka bývá šikovnější, tu nazýváme dominantní. Podobně i pravá nebo levá noha a oko jsou dominantní. Je-li souhlasná dominance ruky a oka, pak jde o vyhraněnou dominanci, což je výhodnější. Jde-li o tzv. zkříženou lateralitu (dominantní pravá ruka - levé oko nebo naopak) nebo nevyhraněnou lateralitu (dítě používá obě ruce stejně), komplikuje to někdy trochu vývoj. Zrcadlové psaní zmizí většinou samo, není-li zkřížená lateralita. Leváky není nutné nic speciálního učit, jen dbát na dobré držení tužky a sklon sešitu. Těžko se později přeučuje.

NEZRALOST:

Projevy nezralosti tedy jsou:

- oslabení některé psychické funkce při maximálně nižším podprůměru intelektu (jinak lépe zvláštní škola místo OŠD)
- neklidné / utlumené děti
- impulsivní / zdlouhavé projevy
- nesoustředěné dítě, odbíhající ke hře
- neobratné
- nesamostatné
- přecitlivělé, bázlivé, plačtivé / nepodřídivé, vzdorné
- špatný kontakt s učitelem a dětmi, agresivita
- stažené, negativismus, event. mutismus

Příčiny projevů:

- nedostatek v somatickém vývoji a zdravotním stavu
- opožděný mentální vývoj, snížený intelekt
- nerovnoměrný vývoj a oslabení dílčích schopností (sluchového a zrakového rozlišování pro čtení a psaní, vliv mozkových dysfunkcí)
- neurotičnost
- zanedbanost výchovného prostředí

NÁCVIK

S předškoláky je možné cvičit některé psychické funkce a dovednosti:

Zrakové vnímání:

- Zraková diferenciacce:
  - rozlišování předmětů
  - vyhledávání dvou stejných předmětů (např. kostky mezi kuličkami)
  - odlišování věcí rozdílných (najít, co do skupiny nepatří podle barev, velikostí atd.)
  - vyhledání rozdílů ve zdánlivě stejných obrázcích
  - vyhledání stejných obrazců z několika si podobných
  - odlišení rozdílného obrazce z řady stejných
- Prostorová orientace - Vyhledání "ukrytých" věcí na obrázku:
  - vyhledání věcí na obrázku s pojmy dole/nahoře, vzadu/vpředu/uprostřed
  - vyhledání a určení místa věcí v místnosti s určováním změny jejich postavení v prostoru
  - obrázková bludiště
- Pravolevá orientace:
  - určování věcí s pojmy vpravo/vlevo na obrázku, hračky i v reálu
  - určení změny postavení
  - určení polohy na sobě a druhém člověku

- popis cesty do obchodu, parku apod. s pojmy vpravo/vlevo
- Zraková analýza a syntéza:
  - skládání a rozkládání obrázků (fotek) z rozstříhaných částí
  - skládání a rozkládání částí stavebnic (rozkládací kostky)
  - puzzle
  - mozaiky

Sluchové vnímání:

- Sluchová diferenciacie:
  - rozlišení zvuků
  - typu Kimova hra (zavázané oči, poznat zvuk sirek, peněz, klíčů aj.)
  - poznat hudební nástroje
  - poznat přírodní zvuky
  - napodobení rytmu vytleskáním (říkadla, básničky)
- Sluchová orientace:
  - hledání schovaného budíku dle zvuku
  - hádání, co zvuk vydává
  - hry na slepou bábu aj.
- Sluchová analýza:
  - kterou hláskou začíná a končí slovo (co slyšíš na konci)
  - slovní fotbal na hlásky
  - vymyšlení slov na nějakou hlásku nebo příběhů
  - vyhledání předmětů na určitou hlásku či slabiku v místnosti
  - vymyšlení slov na nějakou slabiku (PO -stel, -lštář, -vlečení)

Náprava vadného držení tužky:

Nápravy nejlépe kreslením.

Zásady:

- nácviky v duševní pohodě, ne jako úkol, kde musí dítě obstát
- střídat různé psací materiály
- velký papír a uvolňovat ruku od ramene přes předloktí až po zápěstí
- formou veselé hry: kreslit pohádky, příběhy apod.
- před psaním rozcvičit ruce (kroužit zápěstím volným, pěstičkami, protřepat ruce, prstíky jeden po druhém do špetky palec k ukazováku, palec k prostředníku, palec k prsteníku atd. a zpět)
- pozor na to, aby obrázek měl správné proporce, velikost a detaily (postava oči, uši, 5 prstů) - nácvik všímavosti k detailům pro psaní
- vybarvování ploch, má být bez přetahování, nedotažení i odbytí jen vyčmáráním.

Početní představy:

Naučit formou her: čísla tramvají, čísla ulic, domino, člověče nezlob se atd. Nenutit, děti se samy chtějí učit - zvědavost je znakem školní zralosti!

Paměť:

Učit se básničky, písničky, hrát pexeso - např. písmenkové.

Zdroj <http://www.ssvp.wz.cz/skola.html>

"U budoucích prvňáčků je velice závažná schopnost koncentrovat pozornost, soustředit se na činnost delší dobu než dítě mladší. Záměrná koncentrace pozornosti je důležitá na začátku

školní dráhy a vůbec po dobu celé školní docházky nezbytná. Přibývá dětí s poruchami chování a také učení, přibývá dětí s lehkou nerovnoměrností ve vývoji a výkonnosti duševních funkcí, u kterých je pozornost nejčastěji porušena. A právě porucha pozornosti má negativní vliv na kolísání výkonnosti a také na školní prospěch."

Tento kroužek se věnuje nácviku výše uvedených dovedností důležitých pro úspěšný vstup do školy.

Literatura

- kol.: Odklady školní docházky na ZŠ ČR. Praha, IPPP ČR 1997.
- Lisá, L., Kňourková, M.: Vývoj dítěte a jeho úskalí. Praha, Avicenum 1996.
- Šturma, J.: Školní zralost a její poruchy. Říčan, J., Vágnerová, M. a kol.: Dětská klinická psychologie. Praha, Avicenum 1991, s. 121 - 128.
- Třesohlavá, Z., Černá, M., Kňourková, M.: Dříve než půjde do školy. Praha, Avicenum 1990.